

Mossenexcursie Coepelduynen op 18 december 1999

Joop Kortselius

M.J.H. Kortselius. Bryological excursion into the Coepelduynen.

The Coepelduynen between Katwijk and Noordwijk belong to the young calcareous coastal sand dunes. The steep north facing slopes are rich in basophilous mosses. At many places the wind swept dune tops provide a fine sand spray over the moss cover. These circumstances are much favorable for *Ditrichum flexicaule*, *Fissidens adianthoides*, *F. dubius* and *Homalothecium lutescens*. A new location of *Rhytidium rugosum* has been detected. The recently appeared neophyte *Bryum provinciale* is doing well but is not very invasive.

Zeventien mosliefhebbers verzamelden zich op de grote Parkeerplaats aan de noordzijde van de uitwateringssluizen van Katwijk. Het was een gemengd gezelschap van beginnende en ervaren bryologen en enkele plantensociologen. Er stond een straffe wind, het was koud maar droog, en de zon liet zich af en toe zien. De route werd zo gekozen dat tussentijds kon worden afgehaakt.

Eerst beklom het gezelschap De Puinhoop, een hooggelegen uitkijkpost aan de rand van het Wantveld. Hier hadden we een mooi overzicht over het excursiegebied van die dag. We herkenden opvallende landschapselementen: in het westen de Noordzee, het strand, de zeereep met helmduinen en valleien met vlierstruweel, in het noorden de Coepelduynen met hoge duinruggen en diepe valleien, in de verte de contouren van Noordwijk, en aan de oostzijde de Van de Bergh (leefgemeenschap voor geestelijk gehandicapten), de markante gebouwen van het ruimtevaartcentrum ESTEC en Rijnsoever, de nieuwe woonwijk van Katwijk.

Coepelduynen is de naam die Staatsbosbeheer (SBB) gaf aan het duingebied tussen Katwijk en Noordwijk. Het gebied is zeer geaccidenteerd, hoogteverschillen van 20 m komen hier voor. Het zijn kalkrijke jonge duinen die botanisch zeer rijk zijn (Aartse et al. 1994).

Langs het Visserspad (LAW)

Vlak achter de zeereep liggen een fietspad en een voetpad (schelpenpad). Tot 1993 stond de afrastering van het duingebied vlak tegen het fietspad aan, zeer onplezierig voor wandelaars. SBB heeft een 20-30 m brede strook waardevol duingebied aan het publiek gegeven en er een schelpenpad aangelegd, dat deel uitmaakt van het Visserspad (LAW).

Langs het schelpenpad waren al veel mossen te zien die kenmerkend zijn voor de kalkrijke duinen. Geel zijdemos (*Homalothecium lutescens*) met zijn in de lengte geplooiden bladeren werd op vele plaatsen gezien. Andere

opvallende mossen van het kalkrijk duin werden ook al dichtbij het pad gevonden: Kalksmaltandmos (*Ditrichum flexicaule*) en Duinkronkelbladmos (*Tortella flavovirens*). Het Duinsnavelmos (*Rhynchostegium megapolitanum*), een rommelig plantje waaraan elk kenmerk lijkt te ontbreken, kon vaak worden herkend aan de talrijke sporenkapsels met gladde seta en een langgesnaveld dekseltje. Op lage plekken dicht langs het schelpenpad groeiden Gewoon en Vergeten smaragdsteeltje (*Barbula convoluta* en *Pseudocrossidium hornschuchianum*). Een grovere soort waarover in het veld slechts gespeculeerd kon worden, bleek thuis niets anders dan het Klei-smaragdsteeltje (*Barbula unguiculata*); deze soort hoort in de duinen niet thuis, maar groeit dikwijls langs schelpenpaden op de klei die door de regen uit de 'vuile schelpen' is gespoeld.

Ook de veldjes met duinsterretje werd onderzocht. We konden de bladvorm van Groot en Klein duinsterretje (*Syntrichia ruralis* var. *arenicola* en *S. calcicola*) goed met elkaar vergelijken. Van beide soorten werden ook sporenkapsels gevonden. Twee soorten paddestoelen groeiden uitsluitend op Groot duinsterretje: Gesteeld mosoortje (*Arrhenia spathulata*) stond op levende planten en Gesteelde stuifbal groeide op dode stengeldelen van in het stuifzand begraven duinsterretjes.

De ochtend was zowat om toen we de kilometer hadden afgelegd tot daar waar je in de diepte een natte vallei ziet liggen: de Guytedel. Jelle van Dijk vertelde, dat de duinakker van de Katwijkse familie Guyt bijna 30 jaar niet meer was gebruikt toen in 1991 het ingewaaide zand werd verwijderd in het kader van de natuurontwikkeling. De ingreep was net niet diep genoeg om ook de laag teeltaarde te verwijderen, zoals bleek uit de talrijke akkeronkruiden die in het eerstvolgende voorjaar tot kieming kwamen en uit het verschijnen (op 2 plaatsen) van een rijtje tuinpeterselie (zie ook Aartse et al.1994).

Op zoek naar het *Tortello-Bryoerythrophyllletum* (T-B)

De lunch werd genoten in het duin, uit de wind en in de zon, en met uitzicht op de hoge kammen waarachter de delicatessen van het T-B werden verwacht. Zo rond de klok van 2 uur zat de excursie er voor een deel van de mensen op. Zij die verder gingen spraken vrijuit over hun verlangens en onze speurtocht werd geïntensiveerd. Vele wensen gingen in vervulling: De fraaie rozetten van Rozetmos (*Rhodobryum roseum*) werden op een steile noordhelling gevonden en deze soort bleek op veel meer plekken aanwezig dan we eerst dachten. Ook de zoden met dichtopeenstaande rozetjes van Getand knikmos (*Bryum provinciale*), dat pas recent in ons land werd ontdekt (Kruijsen & Damm 1997), kwamen tamelijk veel voor; de vegetatieve vermeerdering van deze soort via losrakende stengeldelen was op meerdere plekken goed te zien. Nog algemener was Groot veenvedermos (*Fissidens adianthoides*) dat groeide

in compacte, hoge polletjes die veel zand hadden ingevangen; de meeste polletjes droegen massaal sporenkapsels. Kalkvedermos (*F. dubius* (= *F. cristatus*)) is een dubbelganger die iets meer geklauwd opdroogt en vrijwel nooit sporenkapsels draagt (Touw & Rubers 1989). Dit zoekbeeld biedt uiteraard geen zekerheid over de determinatie, maar het helpt om tussen de talrijker voorkomende *F. adianthoides* succesvol naar *F. dubius* te zoeken. De celmaten, gemeten aan meerdere planten (zie Touw & Rubers 1989), bewezen dat ook *F. dubius* op verscheidene hellingen rijk ontwikkeld voorkwam. Tot nu toe werd *F. dubius* pas 1x met sporenkapsels in de Coepelduynen aangetroffen (11-02-1997; coörd. 89/471).

De *Fissidens*-soorten brachten het gesprek op het lustrumnummer van Stratiotes, nog maar een week oud, en de daarin voor het *Tortello-Bryoerythrophyllum* besproken mossoorten vormden de volgende zoekdoelen (Bruin et al. 1999). Van de voor het T-B genoemde soorten, vonden we *Brachythecium albicans*, *Bryoerythrophyllum recurvirostre*, *Bryum provinciale*, *Didymodon vinealis*, *Ditrichum flexicaule*, *Encalypta streptocarpa*, *Fissidens adianthoides*, *F. dubius* (= *F. cristatus*), *Homalothecium lutescens*, *Tortella flavovirens* en *Tortula subulata*. Tot onze verrassing vonden we ook Gewoon paarlmos (*Weissia controversa*), dat op verschillende plekken in het T-B voorkwam.

Buizerdmos in een pol Kalkvedermos

Op de terugweg liepen we over stabielere en minder steile hellingen. We konden helaas de groeiplaats van Geplooid sikkelmoss (*Sanionia uncinata* (= *Drepanocladus uncinatus*)), die bij een voorexcursie was gevonden, niet terugvinden. Wel zagen we meerdere kleine groeiplaatsen van Gewoon etagemoss (*Hylocomium splendens*), Pluimstaartmos (*Rhytidadelphus triquetrus*) en Rozetmos (*Rhodobryum roseum*).

Bij de nadering van de Guytedel viel ons oog op een paar fraaie grote pollen Kalkvedermos (*Fissidens dubius*) en uit een daarvan stak parmantig een forse stengel Buizerdmos (*Rhytidium rugosum*). Na goed zoeken vonden we binnen 1 m afstand nog een paar planten, maar zeer weinig (ca. 20 stengels). Dit is een nieuw-bekende groeiplaats van een soort waarvan recent verscheidene nieuwe vindplaatsen waren ontdekt (Weeda 1996). Een mooi einde van de excursie.

Deelnemers: Cor Broekman, Niko Buiten, Jelle van Dijk, Bas van Gennip, Dymphie van der Heijden, Marianne van der Heijden, Peter Hoogervorst, Matthijs van Hoorn, Henk Hopman, Marcel Hosper, Peter Hovenkamp, Jorrit Jorritsma, Joop Kortselius (excursieleider), Walter van der Meer, Els Prins, Jeanette Teunissen, Wim Vlasveld.

Aartse, E., J. Bouwmeester, J. van Dijk, M. de Graaf, W. Kuijper & R. Sluys. 1994. Flora van de Duin- en Bollenstreek. 208 pp. Noordwijk.

Bruin, C.J.W., E.J. Weeda & B.W.J.M. Kruijsen. 1999. Twee door mossen gekenmerkte plantengemeenschappen van noordhellingen in de duinen. *Stratiotes* 19: 83-102.

Dirkse, G.M., H.J. During & H.N. Siebel. 1999. Standaardlijst van de Nederlandse blad-, lever- en hauwmossen. *Buxbaumiella* 50(2): 70-94.

Kruijsen, B.W.J.M. & T. Damm. 1997. *Bryum provinciale* Philib. (Getand knikmos), een nieuwe duinplant in de Nederlandse mosflora. *Gorteria* 23: 13-20.

Touw, A. & W.V. Rubers. 1989. De Nederlandse Bladmossen. Utrecht.

Weeda, E.J. 1996. Drie zeldzame kalkmossen in de Hollandse duinen: *Pleurochaete squarrosa*, *Rhytidium rugosum* en *Thuidium abietinum*. *Stratiotes* 12: 5-28.

! = met sporenkapsels 1 = km-blok 30-16-22; coörd. 88/471
2 = km-blok 30-16-31; coörd. 87/470 3 = km-blok 30-16-32; coörd. 88/470

In de soortenlijst zijn enkele waarnemingen opgenomen van een voorexkursie op 29-10-99 en van een excursie met KNNV-afd. IJssel en Lek op 20-11-99.

De namen zijn volgens de nieuwe Standaardlijst (Dirkse et al. 1999).

Amblystegium serpens	1!,3!	Hypnum cupressiforme	1!,2!,3!
Barbula convoluta	1,2,3	Hypnum jutlandicum	1
Barbula unguiculata	2!	Lophocolea bidentata	1,2,3
Brachythecium albicans	1,2!,3	Mnium hornum	3
Brachythecium rutabulum	1!,2!,3!	Orthotrichum affine	3
Bryoerythrophyllum recurvirostre	1!,3!	Orthotrichum diaphanum	3!
Bryum argenteum	2!,3	Plagiomnium affine	1,3
Bryum bicolor	1,3	Plagiomnium cuspidatum	3!
Bryum capillare	1!,2!,3!	Plagiomnium undulatum	1,3
Bryum provinciale	1,3	Polytrichum juniperinum	1
Bryum pseudotriquetrum	3	Pseudocrossidium hornschuchianum	
Bryum rubens	2	(Barbula hornschuchiana)	1,2!,3
Calliergonella cuspidata	3	Pseudoscleropodium purum	1,3
Campylopus introflexus	1	Rhodobryum roseum	1
Ceratodon purpureus	1!,2!,3!	Rhynchostegium confertum	3!
Dicranum scoparium	1,3	Rhynchostegium megapolitanum	1!,2!,3!
Didymodon vinealis	2,3	Rhytidiadelphus squarrosus	3
Ditrichum flexicaule	1,3	Rhytidiadelphus triquetrus	3
Drepanocladus aduncus	3	Rhytidium rugosum	3
Encalypta streptocarpa	1	Sanionia uncinata	3
Eurhynchium praelongum	1,3	(= Drepanocladus uncinatus)	
Eurhynchium striatum	1,2,3	Tortella flavovirens	1,2,3
Fissidens adianthoides	1!,3!	Tortula calcicolens csp.juv.	1,2,3!
Fissidens dubius (= cristatus)	1,3	Tortula muralis	1!,3!
Funaria hygrometrica	3!	Tortula ruralis var. ruraliformis	1,2!,3!
Homalothecium lutescens	1,2!,3	Tortula subulata	1!,3!
Hylocomium splendens	3	Weissia controversa	1!